

MUSUL OPERASYONUNUN STRATEJİK ÖNEMİ ÜZERİNE*

Yazar / Author: Prof. Dr. Ensar Nişancı¹

1. Giriş: Gerilim ve Ayrışmaların Kesişim Noktası

Ninova bölgesinin başşehri Musul'u IŞİD'den kurtarmaya yönelik operasyon sadece Musul odaklı bir operasyon olmanın ötesinde bir anlam taşıyor. Bu Operasyona katılan koalisyon güçlerinin ilan edilen ortak iki hedefi var: birincisi Musul'un kurtarılması, ikincisi ise IŞİD ile mücadele. Ancak Musul'un Irak ve Ortadoğu bölgesi açısından stratejik önemi ve jeo-stratejik konumu dikkate alındığında bu operasyonun hem Irak merkezi hükümeti hem de bölgesel güç denklemi üzerinde radikal dönüşümlere neden olabileceği görülür. Musul isminden de anlaşılacağı üzere Ortadoğu'nun hem küçük bir haritası hem de laboratuvarıdır. Bu nedenle Musul operasyonunun kaderi Ortadoğu'nun kaderinin önceden tespiti açısından son derece önem arzeder. Bu bildiride Musul operasyonunun bölgesel güç denklemini ne şekilde değiştirebileceği üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede Musul operasyonuna katılan her bir aktörün stratejik hedefleri incelenecek ve koalisyon güçleri arasındaki iç ihtilaflar ve bu ihtilafların operasyonun kaderini ne yönde etkileyeceği hangi komplikasyonları doğurabileceği ve bütün bunların Irak ve bölge üzerindeki yansımaları incelenecektir.

2. Ayrışma ve Kutuplaşmanın Arasında Sıkışan Ninova:

Matruşkalaşan Musul Operasyonu Irak'ın başkent Bağdat'tan sonra ikinci büyük şehri ve Irak'ı teşkil eden üç bölgeden birinin; Ninova bölgesinin başşehri konumundaki Musul'un hem Irak devletinin hem bölgesel güç denkleminin hem de küresel yeni güç mücadelesinin yeni odak noktalarından biri haline nasıl geldiğinin incelenmesi bu sorunun mahiyetini anlamak açısından oldukça önem arzeder. Çünkü Musul bir şehir sorunu olmaktan çok öte bir anlam taşıyor. Sadece Irak'ın geleceğinin haritalarını barındırmıyor Musul; aynı zamanda bölgedeki bölgesel güçler arasındaki ilişkinin yeni patterninin ipuçlarını ve bundan da öte yeni küresel güç mücadelesinin şifrelerini içeriyor. Musul sorunu veya bugünkü anlamıyla Musul'un liberalizasyonu operasyonunun yalın bir kurtarma hamlesinin çok ötesinde bir gösterge değeri var. Bugün itibariyle bakıldığında Haydar el İbadi'nin Başbakanlığını yaptığı Irak merkezi hükümetinin liderliğinde Ninova Bölgesinin başşehrini IŞİD'den kurtarılması şeklinde takdim edilen bu operasyon Musul'u kurtarmanın ötesinde bir dizi jeo-stratejik ve jeo-politik ajandalarla yüklüdür. Çünkü Musul sadece IŞİD'in işgali altında olan bir şehir olmanın ötesinde yerel, bölgesel ve küresel jeo-politik ve jeo-stratejik fay hatlarının buluşma noktasındadır. Musul'un IŞİD'den kurtarılması büyük zorlukları ve komplikasyonları olan bir operasyondur ama bu operasyonun başarıya ulaşması halinde ortaya çıkacak daha büyük bir sorun var: Musul'un kime ait olacağı sorunu. Unutmayalım ki Irak, işlevselliğini yitirmiş, parçalanmış bir devlet ve topluma sahiptir. Saddam sonrası Irak sadece devlet kurumlarının işlevselliğini büyük ölçüde yitiren bir Irak değildir aynı zamanda toplumun etnik ve sekteryan fay hatları üzerinden kutuplaşarak parçalandığı bir ülkedir. Irak'ın kuzeyinde özerk bir Kürt Bölgesel

* Bu çalışma 26-27 Kasım 2016 tarihlerinde, İstanbul'da düzenlenen International Congress of Management Economy And Policy isimli uluslar arası bilimsel kongrede bildiri olarak sunulmuştur.

¹Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslar arası İlişkiler Bölümü, enisanci@nku.edu.tr.

Yönetimi zaten mevcuttu. Bölgesel Kürt yönetimiyle Bağdat yönetimi arasında kutuplaşma yeni zirveleri test ederken devlet-altı aktörlerden PKK, Kuzey Irak bölgesinde kendisine yeni alanlar açmanın peşindedir. Mevcut durumda PKK'nın Ninova Bölgesindeki Sincar dağlarını yeni Kandil yapmak yönünde bir jeo-stratejik hedefi var. Mesut Barzani'nin liderliğindeki Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetiminin tek rakibi PKK değildir; bununla beraber Süleymaniye merkezli Celal Talabani ile Erbil Merkezli Talabani grupları arasında jeo-stratejik bir rekabetin fasılasız devam ettiğini görüyoruz. Bu tabloya Şii-Sünni sekteryan ayrışmalarını da dahil ettiğimizde kutuplaşmanın ve bölünmelerin daha da giriftleştiğini rahatlıkla görebiliriz. Örnek vermek gerekirse Musul'a bağlı Türkmen kenti olan Telafer kentinde bölünme ve kutuplaşma etnik fay hatlarından daha çok mezhepsel ayrışmalar üzerinde şekilleniyor. Türkmenler kendi aralarında Sünni ve Şii kamplara bölünerek kutuplaşmaktadırlar. Kuşkusuz ki etnik fay hatları mezhepsel fay hatlarını; mezhepsel fay hatları ise etnik olanları tetiklemekte ve bölgedeki bölge-içi aktörler arasındaki ihtilafın yarattığı kriz daha karmaşık bir hal almaktadır. Kuzey Irak bölgesinde ve Ninova Bölgesindeki bu parçalanma ve kutuplaşmanın bir benzeri Bağdat ve Basra'da da görülmektedir. Araplar arasında mezhepsel ayrışma ve kutuplaşma bir düşmanlık derecesine yükselmiştir. Bağdat'ın eski elitlerinin içinden çıktığı Sünni Araplar, Merkezi hükümetteki Şii liderler; Nuri El maliki ve Haydar El İbadi'nin mezhepçi siyasetleri nedeniyle sadece marjinalleştirilmekle kalmadıklarını aynı zamanda varoluşsal bir krizle ve tehditle boğuştuklarını görmektedirler. Bu nedenle Kürtler ve Türkmenler arasındaki ayrışma ve kutuplaşma ve düşmanlaşmanın daha ileriki boyutları Araplar arasında tezahür etmektedir. Irak içi kutuplaşma ve ayrışmanın kuşkusuz başka boyutları da var: hükümet içi hizipleşmeler ve kurumlar-arası ve içi ayrışma ve kutuplaşmalar. Irak merkezi hükümetinin ilk kuruluşundan beri Nuri el Maliki ve Haydar El İbadi başkanlığındaki hükümetlerin içinde derin menfaat çatışmalarının su yüzüne çıktığı bir vakıdır. Bunun merkezi hükümetin emrindeki kurumlara yansımaları büyüktür. Irak ordusu içinde bir emir-komuta zincirinin tesis edilebildiğini söylemek oldukça zordur. Ordu içinde kendi hiziplerini ve gruplarını oluşturan komutanların yanısıra polis teşkilatındaki menfaat çatışmaları üzerinden ayrışmalar ve disiplinsizler hizipleşerek ayrışan ve kutuplaşarak birbirini tehdit eden Irak'ı daha büyük bir gerilim ortamına sokmaktadır.

3. İŞİD ve Vekâlet Savaşları

Yukarıdaki tabloyu çok daha çetrefilli hale getiren daha büyük dinamikler ve aktörler var: Bölgesel ve küresel güç mücadelesi, bölgesel devlet aktörleri ve Devlet dışı küresel aktörler. Bölgede ABD nin Irak'ı işgali ve sonrasında bölgede Suudi Arabistan öncülüğündeki önde gelen Katar gibi Arap ülkeleriyle İran arasında bölgesel bir güç mücadelesinin kızıştığını ve özellikle Arap baharı sonrasında ortaya çıkan Suriye iç savaşında bu mücadelenin bir vekâlet savaşı şeklini aldığını biliyoruz. Suriye'de kriz patlak verinceye kadarki kısa geçmişte ikili ilişkilerini iş birliği temelinde şekillendiren Türkiye ile İran arasında da bir nüfuz savaşı gizlenemez boyutlara erişmiştir. Bu nüfuz mücadelesi sadece Suriye'de değil Irakta da cereyan etmektedir. Zaten Kuzey Irakta Ankara destekli Erbil ile Tahran destekli Süleymaniye arasında bir güç mücadelesi mevcuttu ama Krizin genişlemesini müteakip bu mücadele başka bölgelere de sirayet etmiştir. Bağdat, Kerkük ve Musul üzerindeki mücadele bu iki ülke arasındaki ipleri geren noktalar olmuştur. İran ve Türkiye arasındaki ikili ilişkiler devlet dışı ve devlet aktörlerinin de devreye girişiyle iyice hassasiyet kazanmıştır. Suudi Arabistan ve Katar gibi devlet aktörleri, KRG ve bölgesel Arap kabileleri Türkiye'ye yakınlaşırken Haşdi Şabi ve Irak merkezi hükümeti İran'ın vekaletçisi olarak güç mücadelesi denkleminde

dahil olmuşlardır. Denklemi içinden çıkılması zor bir karmaşıklığa iten durum ise küresel aktörlerin bölgedeki mücadeleye vekaletleri aracılığıyla veya doğrudan müdahaleyle dahil oluşlarıdır. ABD Suriye'ye PYD'yi destekleyerek dolaylı şekilde müdahil olurken, Irak, özellikle Musul operasyonuna doğrudan düzenleyici pozisyonuyla katılmaktadır. Rusya ise Terörle mücadele ve savaş bağlamı içinde doğrudan Suriye krizine müdahil olmuştur. Rusya'nın Irak'a ve Musul'a müdahalesi ise çok daha dolaylı bir biçimde gerçekleşmektedir. Irak ve Suriye'deki kriz iki önemli şeyi üretmiştir: 1- devlet dışı aktörlerin sahneye çıkışı ve terör örgütlerinin doğuşu. 2-Suriye ve Irak krizlerinin bu iki ülkenin krizlerini bir birine yaklaştırıp irtibatlı hale getirmesidir. Dolayısıyla bu iki kriz coğrafyasındaki aktörlerin öncelikleri konjonktürel değişse de birbirleriyle mücadelelerini her iki ülkede de sürdürmeleridir. Bu kriz coğrafyasına müdahil olan aktörler arası güç mücadelesi çok yönlü sürerken ortak mücadele alanları ve konuları da bulunmaktadır. Ortak düşman IŞİD neredeyse bütün aktörlerin ortak düşmanı konumundadır. Küresel, bölgesel devlet ve devlet dışı aktörlerin IŞİD ile mücadele konusunda ortak bir masa etrafında toplanmaları mümkün gözükürken IŞİD dışındaki hemen her konunun bir güç mücadelesi denklemine yerleşmesi IŞİD ile mücadeleyi de hem zorlaştırmakta hem de karmaşıktır. İşte Musul tamda bu çerçevede bir operasyon alanına dönüşmektedir. Musul kelime anlamıyla buluşma noktası anlamına geliyor. Günümüz konjonktüründe ise bütün ayrışmaların, bütün hizipleşmelerin, bütün kutuplaşmaların bulunduğu bir mekân olarak Ortadoğu'nun jeo-stratejik haritasında konumlanmaktadır. Bölgede hesabı olan neredeyse bütün aktörlerin ortak düşmanı IŞİD bu şehri başşehir olarak kullanmaktadır. 2014 yılından bu yana şehri kontrolünde tutan bu örgüte karşı bir operasyon bir yönüyle kolay gözükürken diğer yönüyle bütün Ortadoğu'daki kaosu çözümü ve uluslararası güç mücadelesinin çözümlenmesi kadar zor bir hamle olarak değerlendirilmelidir. Çünkü IŞİD'i kendine tehdit olarak gören aktörlerin arasındaki kutuplaşma IŞİD'e yönelen kutuplaşmadan daha az değildir. Örneğin Haşdi Şabi ile Haşdi vatani arasında Kuzey Irak bölgesel yönetimi arasındaki gerilim bu iki aktörün IŞİD ile ikili husumetleriyle mukayese edildiğinde karşımıza oldukça ilginç bir tablo çıkar. Haşdi Vatani için Haşdi Şabi'den yönelen tehdit IŞİD'den yönelenden daha az değildir. Benzer stratejik gerilimler, denkleme dahil olan ve olmak isten neredeyse bütün aktörler arasında da mevcuttur. Bu durum sadece Musul operasyonunun başarısı noktasındazorluk konusu değildir. Belki daha büyük bir zorluk Musul'un IŞİD'den kurtuluşu sonrasında ortaya çıkacaktır. Yukarıdaki denklemde adını zikrettiğimiz her aktörün Musul'a ilişkin özel ve gizli rekabet ajandasının bulunduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Bu ajandaları Ortadoğu'nun diğer kriz noktalarında, vekâlet savaşlarının yürütüldüğü alanlarda görmek mümkündür.

4. Bitirirken

Musul operasyonunun ilan edilen ana hedefi IŞİD ile mücadeledir. Ancak Bu mücadeleye katılan aktörlerin her birinin IŞİD ile mücadeleden çok daha büyük ve stratejik bir hedefi vardır. Bu hedeflerin ortak bir payda altında toplanması mevcut konjonktürde oldukça zor görünmektedir. Bu operasyonun başarılı olabilmesi sadece IŞİD'in devre dışına itilmesine bağlı değildir. Aktörler arasındaki güven krizi ve stratejik mücadele IŞİD ile mücadeleyi zorlaştırırken aynı zamanda bütün bölgeye yayılabilecek bir gerilimi de doğurabilecektir. Bu nedenle Musul düşmanlıkların jeopolitik ve stratejik hesaplaşmaların ve vekâlet savaşlarının bulunduğu bir alan olmaktan çıkarılıp tarihte olduğu gibi halkların bulunduğu bir "medine" olarak tasarlanmalıdır. Bu ümidi besleyecek nedenleri bulmakta zorlansak da temenni ümidin anne rahmidir.